

آموزش انشای فارسی در دوره ی تحصیلی ابتدایی

ناصر فرنی^۱

^۱استادیار و عضو هیات علمی گروه زبان و ادبیات فارسی دانشگاه فرهنگیان ، پردیس شهید رجایی ارومیه

نویسنده مسئول:

ناصر فرنی

چکیده

نوشتن، یکی از بهترین راه های ارتباط با دیگران و بیان مافی الضمیر خود می باشد. نوشتن در دوره ابتدایی، با رونویسی یا نوشتن غیر فعال آغاز می شود و در نهایت به نوشتن خلاق یا انشا ختم می شود. انشا، در لغت به معنی خلق کردن و آفریدن است و در اصطلاح نویسندگی، فن یا هنری است که می تواند پیامها و مفاهیم ذهنی نویسنده را هر چه بهتر و گیراتر، به خواننده یا شنونده برساند. عدم موفقیت دانش آموزان در نوشتن انشا دلایل متعددی دارد که از جمله مهمترین آن ها، ترس در آغاز کردن آن می باشد. از روشهای آموزش انشا، روش سنتی، روش الگوی نوشتاری، روش مراحل نگارش، روش تلفیق جمله ها، روش رابطه ها و روش نظریه ی جهانی رامی توان نام برد. هر یک از روشهای مذکور محاسن و معایبی دارند. اما، روش مراحل نگارش به دلیل آن که هم بر فرایند نگارش تاکید دارد و هم کار گروهی و کارگاهی است و هم زمینه را برای نوشتن خلاق یا همان انشا فراهم می کند از دیگر روشها مناسب تر است.

کلیدواژه ها: نوشتن، انشا، ابتدایی، روشها

مقدمه:

نوشتن، در حدی که نیازهای زندگی را رفع کند، برای همه لازم و ضروری است، زیرا آن چنان کاربرد گسترده و همه جانبه‌ای دارد که، هیچ کس نمی‌تواند خود را از آن بی‌نیاز بداند. کسی که نوشتن می‌داند، هیچگاه در زندگی تنها نخواهد بود، زیرا که قلم بهترین دوست و مونس او خواهد بود. در زندگی اجتماعی فواید و مزایای نویسندگی خیلی زود به صاحب آن برمی‌گردد و از ثمرات آن بهره‌مند خواهد شد. نویسنده چنانچه مغرض و بداندیش نباشد با نیروی شگرف قلم خود می‌تواند در مدت زمان اندکی جای خود را در دل مردم باز کند و سپس از این راه به جامعه و وطن و در نهایت زبان و ادبیات ملت خود خدمت کند. دانایان گفته‌اند که هیچ چیز بزرگوارتر از قلم نیست. زیرا که قادر به باز آوردن تمامی کارهای گذشته است تا آنجا که خداوند متعال در قرآن کریم بدان سوگند یاد کرده است و می‌فرماید: «ن والقلم و ما یسطرون». (معزی، ۱۳۷۶)

از این موارد گذشته آدمی، همیشه به دنبال وسیله‌ای است که با آن بتواند آلام و دردها و افکار و احساسات خود را به دیگران منتقل سازد یا ممکن است که در اسرار جهان هستی و یا اعمال و حرکات مخلوقات غور و غوص نماید. که در این صورت نیز تنها نویسندگی و نوشتن است که می‌تواند برای وی کارگشا باشد.

نویسندگی صنعت است و مهارت یافتن در این صنعت سه شرط دارد :

«۱- استعداد، شناخت مواد و ابزار و قواعد کاربرد آنها، کارورزی». (طوسی، ۱۳۷۶)

استعداد، هر چند فطری است، به پرورش نیاز دارد، این تربیت ممکن است دیمی یا با تعلیم استاد باشد.

پیدااست که اگر درس و مشق در کار باشد، موهبت خدادادی، هم زودتر به فعل می‌رسد و هم مستقیم‌تر. پس برای این که نویسندگان خوبی تحویل جامعه بدهیم، باید این کار را از کودکی و دوران تحصیلات ابتدایی به صورت زیر بنایی در قالب «انشا» به دانش‌آموزان آموخت.

با تأملی در اصول آموزش و پرورش دوره ابتدایی، تحت عنوان اصول آموزش و پرورش ۷ تا ۱۰ ساله به راحتی می‌توان دریافت که از جمله موارد مهمی که به آن اشاره شده است عبارتند از:

۱- فراهم نمودن زمینه لازم برای شکوفایی علایق و استعدادهای کودک.

۲- توجه نمودن به پرورش ذوق هنری کودکان.

۳- آشنا نمودن کودک با مقدمات زبان و ادبیات فارسی با انتخاب متونی که برای کودک قابل فهم باشد

در این مقاله به بیان اهمیت نوشتن «انشا» در دوره ابتدایی و ارائه راهکارهای لازم برای آموزش «انشا» به دانش‌آموزان این مقطع تحصیلی پرداخته‌ایم.

انشا و مراحل یادگیری نوشتن

کلمه انشا در لغت به معنی آفریدن، خلق کردن است و در اصطلاح نویسندگی فنّ یا هنری است که می‌تواند پیامها و مفهومیهای ذهنی نویسنده یا گوینده را هر چه بهتر و گیرا تر به خواننده یا شنونده برساند .

دیدگاه مشترک درباره نوشتن این است که نوشتن، برقراری ارتباط و انتقال اطلاعات و عقاید از طریق، نظامی از نشانه‌های مکتوب است: «واژه انشا که از خلق کردن و ابداع کردن می‌آید مرا ناخودآگاه به یاد تعریف مفهوم «بازی» می‌اندازد. چون بازی در معنای اصلی خود معادل play است نه Game و Sport ، بلکه نوعی فعالیت «خود انگیخته» است.

منظور از بازی، بازیهای بدون قاعده و بازیهای فی‌البداهه است و من فکر می‌کنم که انشا یک نوع «بازی ذهن» است که هر قدر طبیعی‌تر و خود انگیخته‌تر باشد، خلاق تر و سیال‌تر است. و لذت‌ش از طریق خلق کُنش آزاد ذهن بالا می‌رود. می‌گویند بازی فعالیتی است که هدف آن در خود آن است». (حسینی نژاد، ۱۳۸۲).

بر این اساس درس انشا در کلاس و در مدارس ما باید به نحوی به بچه‌ها ارائه شود که هدف آن در خودش باشد نه آن چیزی که ما انتظار داریم، یعنی دانش آموز نگوید معلم چی می‌پسندد تا آن را بنویسم، یا چه کار بکنم که نمره خوبی بگیرم. زیرا دیگر این انشا نیست، بلکه چیز دیگری است که اسم آن را انشا گذاشته‌ایم.

مراحل یادگیری نوشتن

در آموزش روش انشا بهتر است روان شناسی یادگیری کودک در نظر گرفته شود. به خاطر داشته باشیم که یادگیری و تغییر رفتار مرحله به مرحله صورت می گیرد و لازم است که در آموزش انشا، ابتدا مراحل نوشتن را از ساده و ابتدایی به پیچیده و پیشرفته که همان انشا است بیان کنیم. که عبارتند از:

«رو نویسی: آموزش نوشتن غیر فعال.

املا : آموزش نوشتن نیمه فعال.

کلمه سازی: آموزش نوشتن فعال پایه یک.

جمله سازی : آموزش نوشتن فعال پایه دو .

انشا: آموزش نوشتن فعال، خلاق».(زندى، ۱۳۷۹)

پس در حقیقت «انشا» یا مرحله نگارش فعال «خلاق» هدف غایی و نهایی آموزش مهارت نوشتن است. برخی از ملزومات تسلط بر

نوشتن فعال یا انشا در دوره دبستان عبارتند از:

«الف) توانایی به کارگیری اطلاعات، دانشها و تجربیات.

ب) توانایی سازماندهی و نظم بخشی به افکار و مقاصد و نگرشهای خود.

ج) توانایی بهره گیری صحیح از عناصر زبانی به منظور بیان نوشتاری افکار، مقاصد و احساسات خود.

د) توانایی استفاده از علایم نشانه گذاری».(صافی، ۱۳۷۹).

هر چند این ملزومات پایه های درست نویسی را بنا می نهد، اما کارهایی که انتظار می رود که یک دانش آموز دوره دبستان بقادر به انجام

آن ها باشد عبارتند از:

«خلاصه نویسی متون داده شده.

تشریح وضعیت یک مکان مشخص با یک موقعیت ویژه یا یک شیء

توصیف یک رویداد یا واقعه «واقعه نگاری»

یادآوری و توصیف ماجرای شخصی «خاطره نویسی»

ارتباط نوشتاری با افراد دیگر به وسیله نامه «نامه نگار شخصی».(زندى، ۱۳۷۹).

مشکلات وموانع آموزش انشا

از موانع ومشکلات آموزش انشا و یادگیری آن ،می توان به موارد زیر اشاره نمود::

الف) عجز در شروع انشا: یکی از مشکلات آن است که دانش آموزان نمی دانند که اولین جمله ی انشای خود را چگونه شروع کنند.

ب) نبودن ملاک مشخصی برای سنجش انشا: که از سلیقه ای نمره دادن خوداری شود و همچنین نداشتن برنامه ریزی در درس انشا.

ج) کافی نبودن ساعت درس انشا: در برنامه درسی دانش آموزان و عدم وجود ارزشیابی و سنجش آغازین، میانی و تکمیلی است.

د) استفاده از ساعات درس انشا برای جبران کمبود زمان و عقب ماندگی سایر دروس.

ه) عدم علاقه معلم به تدریس انشا.

و) کلشه ای و سنتی بودن تدریس انشا.

ز) بی توجهی به درس انشا و دادن نمره قبولی به همه دانش آموزان ویا اکثریت آنها.

ح) دادن موضوعات انتزاعی توسط معلمان.

ط) نحوه اداره کلاس، که متأسفانه کلاس انشا فقط برای خواندن انشا است.

ی) محدودیت در سطور انشا: که باعث سلب خلاقیت از دانش آموز می شود و توصیه می گردد به دانش آموز گفته شود هر قدر که توانست

بنویسد.

انواع انشا

انشا نیز برحسب ساختار و موضوع آن ،انواعی دارد که به طور مختصر به ذکر آن ها می پردازیم:

«انشای وصفی

انشای نقلی

انشای ادبی

انشای نامه نگاری

انشای نقدی و تحلیل

انشای علمی و تحقیقی

انشای وصفی : همان طوری که از نام آن بر می آید بیشتر به وصف می پردازد ، وصف مناظر ، محسوسات و اشیاء . این موضوع از رایج ترین انواع انشا است

انشای نقلی : همان طوری که از نام آن پیداست به نقل وقایع ، اتفاقات ، سرگذشت ها و شرح حال ها می پردازد .

انشای ادبی : در حقیقت عبارت از همان انشاهایی است که به آنها قطعات ادبی می گوییم . زمینه این قبیل انشا بیشتر وصف احساسات عالی بشری بوده و نوشته اغلب بر محور افکار شاعرانه و لطیف دور می زند .

نامه نگاری : که همان نوشته هایی است که ما بین افراد و ادارات با موضوعات مختلف نوشته می شود .

انتقادی : که به نقد و بررسی یک نوشته یا متن یا موضوعی می پردازد .

علمی و تحقیقی : عبارتست از انشایی که در آن از مباحث مربوط به علم و دانش و هنر اعم از سیاست و اقتصاد یا اخلاق و ادبیات و فلسفه و تاریخ سخن رفته، در باب افکار و نظرات اشخاص و صاحب نظران نسبت به موضوعات مختلف بررسی و تحقیق به عمل آید. (ایزدی، ۱۳۶۹)

روشهای آموزش انشا

روشهای آموزش انشاء عبارتند از:

«روش سنتی .

روش الگوهای نوشتاری .

روش مراحل نگارش .

روش تلفیق جمله ها.

روش رابطه ها.

روش نظریه جهانی.

روش سنتی:

این روش شامل یک برنامه بسیار ساده است، بدین ترتیب که معلم یک یا چند موضوع را انتخاب می کند و از دانش آموزان می خواهد که درباره یکی از آنها بنویسد، سپس چند تا از دانش آموزان انشای خود را در کلاس قرائت می کنند و معلم به هر یک نمره می دهد. البته گاهی معلمانی که دلسوزترند یا علاقه بیشتری نسبت به درس انشا دارند، انشاهای بقیه دانش آموزان را هم جمع آوری کرده، می خوانند و برخی از اشکالات آنان را گوشزد می نمایند. (این روش آموزش، بیش از آنکه بر «فرایندهای نگارش» تکیه کند بر «محصول نگارش» تأکید دارد.

روش الگوهای نوشتاری :

در این روش فرض بر این است که دانش آموزان قبل از این که از قدرت تفکر تثبیت شده ای برخوردار باشند می توانند تقلید از یک سبک نوشتاری را فرا بگیرند. معلم با ارائه انواع نوشته ها ، از دانش آموزان می خواهد به تکمیل ، تفسیر ، ساده کردن و بازنویسی آنها بپردازند . به طور کلی می توان گفت طبق این روش دانش آموزان پس از مواجهه شدن با متون از قبل نوشته شده ، با تقلید از آنها به یادگیری نوشتن می پردازند (ایراد این روش نیز این است که تا حد زیادی به محصول نوشتاری توجه دارد و دانش آموزان را با فرایند نوشتار فعال درگیر نمی کند .)

روش مراحل نگارش :

این روش براین نظر استوار است که باید دانش آموزان را از فرایندهای نوشتاری آگاه کرد . این روش وظیفه معلمان را در درس انشا به کارگیری این فرایندها و آموزش آنها می داند . فرایند نوشتار را شامل سه مرحله دانسته‌اند.

الف) مرحله پیش از نگارش: در این مرحله دانش آموزان آمادگی لازم را برای نوشتن انشا به دست می آورند این مرحله را «مرحله برنامه ریزی» می نامیم دانش آموزان باید با مطالعه و مراجعه به اطلاعات و تجربیات خود آنچه را می‌خواهند روی کاغذ بیاورند و مشخص کنند. در این مرحله می‌توان با ارائه منابع تصویری، نوشتاری، پرسش و پاسخ ، توضیح مفاهیم و...دانش آموزان را آماده انشا نویسی نمود.

ب) مرحله نگارش: در این مرحله معلم کلاس را به یک کارگاه هنری - آموزشی تبدیل می کند و با انتخاب موضوعی واحد یا چند موضوع ، ضمن آموزش نگارش به دانش آموزان بر«چگونگی نوشتن» آنان نظارت می کند و در حین کار ایرادات آنان را گوشزد می نماید . بدین ترتیب او به صورت واقعی و عینی در جریان عمل نوشتن شاگردان خود قرار می گیرد و در حقیقت در این مرحله (تعامل معلم - شاگرد) در فرایند تدریس - یادگیری به طور واقعی تحقق می یابد . همچنین به دانش آموزان اجازه داده می شود که با هم مشورت کنند و آزادانه به اظهارنظر و یاری یکدیگر بپردازد . بدین ترتیب ، کار گروهی و در شیوه تدریس بحث و گفتگو « در کلاس جریان می یابد و کلاس به صورت یک کارگاه هنری - آموزشی به کار خود ادامه می دهد.

ج) مرحله ویرایش و بازبینی: در این مرحله دانش آموزان به کمک معلم (یاب نهایی) به باز بینی و ویرایش انشاهای خود می پردازند . در هر مرحله مذکور متن از لحاظ انتخاب واژگان درست ، مناسب بودن جمله ها و سازماندهی صحیح پاراگرافها ، علایم نقطه گذاری و نشانه گذاری ، پروراندن مناسب محتوا و...بازبینی می شود و در عین حال ضمن اصلاح انشاهای نوشته شده ، اشکالات نوشتاری دانش آموزان هم آشکار می شود که این امر به معلم اجازه می دهد برای رفع آنها تمرینات مناسبی در نظر گیرد . (گروه مولفان، ۱۳۹۴)

روش تلفیق جمله ها

«این روش در واقع یک روش ترکیبی است ، چرا که هم از برخی جنبه های روش الگوهای نوشتاری و هم از برخی جنبه های روش مراحل نگارشی سود می جوید . اما اساس نامگذاری این روش براین اصل استوار است که در این روش به « جمله های زبان نوشتاری » اهمیت خاصی داده می شود . جمله وجود مستقلی است که باید در کانون توجه واقع شود ، زیرا دارای مرزهای مشخصی است و به دلیل کوتاه بودن و اختصار نسبت به پاراگراف ، اصلاح و ویرایش آن برای دانش آموزان آسان می باشد . طرفداران این روش معتقدند نباید دانش آموزان را به یکباره با مسایل پیچیده درگیر کنیم ، بلکه بهتر است جمله را محور کار قرار دهیم . سپس رفته رفته دانش آموزان را هدایت کنیم . بدین ترتیب اصل « آموزش از ساده به مشکل » نیز رعایت می شود .

روش رابطه ها :

این روش بر رابطه هایی تأکید دارد که میان نویسنده ، خواننده و موضوع نوشته وجود دارد و طبق این روش آموزش درس انشا مستلزم برقراری ارتباط صحیح میان این سه است .

در واقع مخاطب دانش آموزان در درس انشا در بیشتر موارد فقط معلم کلاس است و صرفاً در نامه نگاری است که در ظاهر ، مخاطب آنان پدر ، مادر و... است که البته آن هم ساختگی می‌باشد، و در واقع دانش آموزان نامه ها را هم برای ارائه به معلم می نویسند نه پدر و مادر خود. در شرایط واقعی، زمانی که انسان به نوشتن می پردازد همواره به یک مخاطب یا گروهی از خوانندگان می اندیشد و نوشته های خود را با آنان سازگار میکند . اما همان طور که اشاره شد دانش آموزان در درس انشا مخاطبی جز معلم برای نوشته های خود نمی یابند. برخی پژوهشگران برای رفع این مشکل پیشنهاد کرده اند که در کلاس تربیتی اتخاذ گردد تا دانش آموزان آگاهانه به مخاطبان زیر ارتباط نوشتاری برقرار کنند.

الف) خود دانش آموز

ب) معلم انشا

ج) آشنایان

د) مخاطبان ناآشنا و کارگران و...

روش نظریه جهانی :

این روش بر این استوار است که اگر کسی می‌خواهد درباره چیزی مطلبی بنویسد، باید درباره آن اطلاعات کافی و دیدگاه روشنی داشته باشید. در واقع نوشتن کارآمد و صحیح بر اساس نظریه نویسنده در مورد جهان شکل می‌گیرد. نظریه بر اساس در «قضاوت» شکل می‌گیرد و با «اطلاعات صرف» متفاوت است (زندى، ۱۳۷۹).

پس در بیان روشهای ششگانه آموزش انشا به این نتیجه رسیدیم که هر یک از آنها معایب و محاسبی دارند. اما آن روشی که برای ما دست یافتنی تر و یا به عبارتی دیگر نسخه مناسب‌تری است روش مراحل نگارش است به دلیل آن که هم بر «فرایند نگارش» تأکید دارد و هم کار گروهی و کارگاهی است و هم زمینه را برای نوشتن خلاق که همان انشا است فراهم می‌نماید. (همان: ۱۶۹)

راهکارهایی برای آموزش بهتر انشا و همچنین علاقه‌مند نمودن دانش آموزان در مقطع ابتدایی :

۱. آگاه نمودن دانش آموزان از نکات دستوری و قوانین نشانه گذاری زبان فارسی (البته نه در حد محدود نمودن و انحصار دانش آموزان به رعایت اسلوب و دور نمودن آن از اصل انشا).
۲. تمرین کلمه سازی و مرتب سازی جملات هم خانواده و مرتبط از میان کلمات متعدد. خوشبختانه، در کتب فارسی جدید التألیف دوره ابتدایی تحت عنوان «بنویسم» رعایت شده است.
۳. بعد از خواندن شعر یا داستانی در کلاس از دانش آموز بخواهیم که خلاصه‌ای از آن را بنویسد.
۴. استفاده از تصویر: خوب دیدن تصویر نیز می‌تواند به نوعی منتقل کننده پیام باشد که ابزار آن خوب دیدن و خوب مشاهده کردن است به عنوان مثال: از دانش آموز می‌خواهیم که نظریات خود را درباره تصویری که دیده است بنویسد.
۵. داستان نویسی : دانش آموز داستانی را که می‌داند بنویسد.
۶. خلاصه نویسی : متنی را به او می‌دهیم که خلاصه کند.
۷. خاطره نویسی .
۸. توصیف اشیاء پیرامون خود .
۹. زندگی نامه نویسی.
۱۰. نوشتن نظریه خود بعد از اجرای نمایش به صورت تئاتر یا پانتومیم در کلاس.
۱۱. نوشتن و روایت مکتوب خواب (از دانش آموز بخواهیم خوابی را که دیده است روایت کند).
۱۲. جمع آوری تازه ترین اخبار.
۱۳. روش اسم – فامیل : یکی از بازیهای متداول میان بچه‌ها، بازی اسم – فامیل است که می‌توان از آن در کلاس انشا استفاده نمود . مثلاً : حرفی را به دانش آموزان می‌گوییم و از آنها می‌خواهیم که چند کلمه با آن حرف بسازد.
۱۴. تصحیح و اصلاح انشا در نزد خود دانش آموزان تا به وضوح اشکالات و معایب کار خود را ببینند واز تکرار آن جلوگیری نمایند.
۱۵. داشتن بارم بندی و اسلوب مناسبی برای توزیع نمرات با توجه به اجزای تشکیل دهنده انشا تا از دادن نمره‌های سلیقه‌ای خود داری شود و هم دانش آموز به حق خود برسد و هم بداند که معلم انشای آن را خوانده و شنیده است و مستدل به او نمره می‌دهد.
۱۶. عدم محدود نمودن سطور انشا: از دادن انشایی که آن را محدود به ۱۰ یا ۱۵ خط و سطر نماییم خودداری شود زیرا دانش آموز را در انحصار و محدودیت قرار داده و از خلاقیت آن می‌کاهد.
۱۷. ترغیب و تشویق دانش آموزان به مطالعه آثار گذشتگان و نویسندگان معاصر.
۱۸. با علاقه تدریس نمودن درس انشا.
۱۹. ندادن موضوعهای پیچیده و خارج از فهم و توان ادراک دانش آموزان ابتدایی و همچنین عدم سوق دادن دانش آموزان به سوی نوشته‌های صرف اداری و تصنعی.
۲۰. ایجاد محبت و محیط صمیمی سر کلاس انشا و تلاش برای امیدواری دانش آموزان، نه مأیوس نمودن و سرزنش کردن آنها و دور کردن ترس بیهوده از نوشتن.

اما در رابطه با بارم بندی و چگونگی توزیع و نمره گذاری درس انشا نظریات مختلفی ارائه شده است که در اینجا الگو و متدی را که می توان ادعا کرد شاید قابل قبول همگان باشد. جهت وحدت رویه در اصلاح ذکر نموده ایم که امید است مورد استفاده و توجه واقع گردد:

بارم بندی و توزیع نمره درس انشا

در بارم بندی انشا باید به دو نکته زیر توجه داشت:

«الف)محتوی:

تازگی و اصالت طرح کلی اندیشه (تازگی اندیشه)	نمره ۴
نحوه استدلال و استنتاج	نمره ۳
قدرت بیان و چگونگی القای اندیشه	نمره ۳

ب)شکل:

نظم و ترتیب و تسلسل و ارتباط مطالب	نمره ۴
رعایت قواعد دستوری و قوانین نگارشی	نمره ۳
پاکیزگی ورقه و خوانایی خط	نمره ۳ «سرکشیکی وامیری، ۱۳۶۹)

نتیجه گیری

از آن جایی که دوره تحصیلی ابتدایی در نوع خود، زیربنا و شالوده ی آموزش کلیه ی علوم است فلذا، اهمیت و نقش به سزایی دارد در امر یادگیری نوشتن و به ویژه مرحله ی نهایی آن ، که انشا نویسی است . در این راستا ، ابتدا باید مشکلات و موانع عدم موفقیت و توانایی دانش آموزان در این زمینه را شناسای نمود و سپس با استفاده از مناسب ترین و بهترین روشهای آموزش انشا و همچنین ارزیابی راهکارهای عملی از جمله : تمرینات کلمه سازی و مرتب سازی جملات هم خانواده و مرتبط از میان جملات متعدد خاطره نویسی، توصیف اشیای پیرامون خود، بازی های اسم و فامیل و خواندن زندگی نامه ی بزرگان و دانش آموزان را به نوشتن انشا بیشتر علاقه مند نمود

منابع:

- انوری، حسن و پشت‌دار، علی محمد(۱۳۸۲) آیین نگارش و ویرایش. تهران: انتشارات دانشگاه پیام نور.
- ایزدی، رضا (۱۳۶۹) انشا نویسی و فن نگارش برای همه. تهران: انتشارات اشرافی.
- برگزیده متون ادب فارسی شورای نویسندگان، چاپ بیست و پنجم. تهران: مرکز نشر دانشگاهی، ۱۳۷۷.
- زندى، بهمن(۱۳۷۹) روش تدریس زبان فارسی در دوره دبستان. تهران: سمت
- حسینی نژاد، سید حسن(۱۳۸۲) انشا، دیدگاهها و روشها. تهران: لوح زرین.
- سرکشیکی، منیره و امیری، ملک ابراهیم(۱۳۶۹) چگونه املا و انشا بنویسیم. تهران: رسام.
- سمیعی(گیلانی)، احمد(۱۳۷۷) آیین نگارش. تهران: مرکز نشر دانشگاهی.
- صافی، احمد(۱۳۷۹) آموزش و پرورش ابتدایی، راهنمایی تحصیلی و متوسطه. تهران: سمت
- طوسی، بهرام(۱۳۷۸) هنر نوشتن و مهارت‌های مقاله نویسی. مشهد: ترانه
- قرآن مجید، ترجمه مغزی، محمد کاظم، تهران: صابرین، ۱۳۷۶.
- کتاب فارسی دوره ابتدایی. شورای نویسندگان، تهران: سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزش و پرورش، ۱۳۸۱
- معین، محمد(۱۳۶۰) فرهنگ فارسی. تهران: انتشارات امیر کبیر
- گروه مولفان (۱۳۹۴) راهنمای آموزش زبان فارسی در دوره ی ابتدایی ، چاپ اول، تهران انتشارات مدرسه.
- یاحقی، محمد جعفر و محمد مهدی ناصح(۱۳۶۴) راهنمای نگارش و ویرایش. مشهد: آستان قدس رضوی.